

kulturpolitik (hvor skole- og familiepolitik får en nærmere behandling). Forfatteren giver indgående besked om udviklingens hovedtræk og lægger op til drøftelse af de essentielle begivenhedsforløb, idet der til hvert kapitel er tilføjet nogle afsnit, der kaldes "Materiale" - uddrag af bøger om Sovjetunionens historie, statistik mm. (både vestlige og sovjetisk materiale) - hvor det pædagogiske sigte har været at uddybe de emner, der er nævnt i fremstillingen og samtidig påpege forskellige historikers opfattelse af samme emne. Materialeafsnittene er desuden forsynet med forslag til spørgsmål til diskussion. Bogen imødekommer således på imponerende vis det pædagogiske behov for relevant synspunktorienteret og problematiserende materiale.

Med godt systemoverblik giver bogen konsistente forklaringer på strukturen i det sovjetiske samfund med indfølelse pædagogisk sans. Bogens pædagogiske sigte gennemføres konsekvent, og det er på dette plan fremstillingen adskiller sig afgørende fra de gængse indføringer i Sovjetunionens historie. Og desuden i det forhold, at forfatteren i sin gennemgang af Sovjetunionens historie medtager den kulturelle udvikling, hvorved væsentlige træk i den sovjetiske udvikling fremdrages.

Jeg har egentlig kun et par mindre forbehold. Eksempelmaterialet under afsnittene "Materiale" synes mig til tider en smule forældet og fremstillingen har lejlighedsvis en hældning til det personcentrerede, men jeg må understrege, at disse mindre forbehold på ingen måde kan rokke ved min overvejende opfattelse, at undervisningerne i Sovjetunionens historie er hjulpet godt på vej med dette værk. Bogens billedmateriale lever fuldt op til de pædagogiske krav, der har ligget bag fremstillingen. Endelig skal jeg nævne, at bogen er forsynet med en anoteret bibliografi og et fyldigt register, og i øvrigt bemærke, at Bach Nielsen har valgt at gengive de russiske navne i en stavemåde, der lydmæssigt ligger så tæt som muligt på den russiske udtale. For et ikke-russisk kyndigt publikum er det så absolut en fordel. Som læsere kan vi altså være ganske fornøjet med denne bog. Det samme kan forfatteren med sin indsats.

Johnny Christensen

Nær og fjern. Samspillet mellem indre og ydre politik. Studier tilegnet professor, dr.phil. Sven Henningsen. København: Forlaget Politiske Studier, 1980. 396 s., 90,00 kr.

Titlen på dette festskrift kunne meget vil skabe indtrykket af et konturløst sammenstik af afhandlinger, der ikke har andet til fælles en forfatterens nær-

kulturpolitik (hvor skole- og familiepolitik får en nærmere behandling). Forfatteren giver indgående besked om udviklingens hovedtræk og lægger op til drøftelse af de essentielle begivenhedsforløb, idet der til hvert kapitel er tilføjet nogle afsnit, der kaldes "Materiale" - uddrag af bøger om Sovjetunionens historie, statistik mm. (både vestlige og sovjetisk materiale) - hvor det pædagogiske sigte har været at uddybe de emner, der er nævnt i fremstillingen og samtidig påpege forskellige historikers opfattelse af samme emne. Materialeafsnittene er desuden forsynet med forslag til spørgsmål til diskussion. Bogen imødekommer således på imponerende vis det pædagogiske behov for relevant synspunktorienteret og problematiserende materiale.

Med godt systemoverblik giver bogen konsistente forklaringer på strukturen i det sovjetiske samfund med indfølelse pædagogisk sans. Bogens pædagogiske sigte gennemføres konsekvent, og det er på dette plan fremstillingen adskiller sig afgørende fra de gængse indføringer i Sovjetunionens historie. Og desuden i det forhold, at forfatteren i sin gennemgang af Sovjetunionens historie medtager den kulturelle udvikling, hvorved væsentlige træk i den sovjetiske udvikling fremdrages.

Jeg har egentlig kun et par mindre forbehold. Eksempelmaterialet under afsnittene "Materiale" synes mig til tider en smule forældet og fremstillingen har lejlighedsvis en hældning til det personcentrerede, men jeg må understrege, at disse mindre forbehold på ingen måde kan røkke ved min overvejende opfattelse, at undervisningerne i Sovjetunionens historie er hjulpet godt på vej med dette værk. Bogens billedmateriale lever fuldt op til de pædagogiske krav, der har ligget bag fremstillingen. Endelig skal jeg nævne, at bogen er forsynet med en anoteret bibliografi og et fyldigt register, og i øvrigt bemærke, at Bach Nielsen har valgt at gengive de russiske navne i en stavemåde, der lydmæssigt ligger så tæt som muligt på den russiske udtale. For et ikke-russisk kyndigt publikum er det så absolut en fordel. Som læsere kan vi altså være ganske fornøjet med denne bog. Det samme kan forfatteren med sin indsats.

Johnny Christensen

Nær og fjern. Samspillet mellem indre og ydre politik. Studier tilegnet professor, dr.phil. Sven Henningsen. København: Forlaget Politiske Studier, 1980. 396 s., 90,00 kr.

Titlen på dette festskrift kunne meget vil skabe indtrykket af et konturløst sammenstik af afhandlinger, der ikke har andet til fælles en forfatterens nær-

mere eller fjernere tilknytning til skriftets "adressat", professor Sven Henningsen, der fyldte 70 i februar dette år. Men heldigvis er undertitlen en mere rammende, omend ikke helt dækkende betegnelse for indholdet, og man kan så blot undre sig over valget af hovedtitlen.

Først skal de afhandlinger, der ikke falder ind under undertitlens ramme omtales. Det drejer sig for det første om tre forskningsdiskuterende bidrag. Erling Bjøl behandler i en opsats om "Historie og international politik" en række problemstillinger omkring politologiens forhold til historien. Ud fra den vel rig-
oristiske opfattelse, at "(u)den komparation ingen politologi" (p. 5), stiller han sig skeptisk over for en international politik på systemniveauet, men ser til gengæld større muligheder i en forskning, der tager udgangspunkt på beslutningstagerplanet, hvor såvel synkron som diakron komparation er mulig. Særlig tager han til orde for en systematisk komparativ krisebeslutningsforskning, der fokuserer på beslutningstagerens risiko- og omkostnings/gevinstforventninger samt de "organisationsrepertoarer", der i den konkrete situation fungerer som væsentlige bindinger af handlefriheden. Man bemærker sig dog et vist forbehold hos Bjøl over for, hvor langt en komparativ kriseforskning kan komme med hensyn til generaliseringer på grund af de psykologiske (hvorved formentlig menes ideosynkratiske) variables betydning netop i krisesituationer (p. 16). En sådan forskning, der i vid udstrækning vil finde sit materiale i den diplomatiske historie, vil efter Bjøls opfattelse også kunne belyse forholdet mellem operationelt og psykologisk miljø i beslutningen, en tankegang som desværre ikke forfølges nærmere. Men under alle omstændigheder retter Bjøl her opmærksomheden mod et område, som dels er af høj politologisk relevans, dels indebærer perspektivrige muligheder for krydsbefrugtning mellem disciplinerne international politik og diplomatisk historie.

Hvor Bjøls diskussion af beslutningstageraspektet er empirisk orienteret, er Poul v. Linstows ærinde metodologisk eller rettere erkendelsesteoretisk. Han kritiserer den traditionelle beslutningsteori (Snyder, Allison, Steinbruner og Axelrod) for dens positivistiske orientering, der ved ikke at erkende betydningen af forskerens egne images for udformningen af politologiske teorier, resulterer i en manglende integration af mulige årsagsforklaringer i den konkrete analyse og manglende kumulation i disciplinen som helhed. Som alternativ skitseres en vag heuristisk strategi, der har opmærksomheden rettet mod den praktisk arbejdende forskers "spontane erkendelsesaktiviteter", og som efter v. Linstows opfattelse "måske" (p. 51) kan danne grundlaget for et overordnet, kumulationsfremmende paradigme inden for beslutningsteorien. Qui vivra, verra.

Inga Floto gør i sit bidrag status over vesttysk historieskrivning i 60erne og 70erne med særlig henblik på en vurdering af Wehler-skolens betydning. Hun

påviser klart dens forbindelse til den amerikanske New Left-tradition, mens forholdet til marxismen forbliver nok så udefineret. Floto anerkender i meget Wehler gruppens innovative indsats, men afhandlingen munder alligevel ud i en bekymring over konsekvenserne af dens opgivelse af det historistiske forståelsesideal.

Med en enkelt undtagelse er de resterende artikler i samlingen empiriske analyser. Både Frantz Wendt og Niels Amstrup skriver om det nordiske samarbejde og når forsåvidt frem til sammenfaldende resultater vedrørende dets betydning i en bredere sammenhæng. Wendt følger i en (næsten for) grundig kronologisk undersøgelse diskussionen - eller rettere manglen herpå - af sikkerhedspolitiske og generelle udenrigspolitiske spørgsmål i Nordisk Råd og demonstrere herigennem den begrænsede virkning af de nordiske landes divergerende sikkerhedspolitiske forankring på samarbejdet inden for Rådet.

Amstrups analyse, der hviler på studier i de danske og norske udenrigsministerielle arkiver, gælder forhandlingerne om et nordisk økonomisk samarbejde 1945-50. Den fremhæver en anden svaghed ved det nordiske, nemlig afhængigheden af den markedspolitiske udvikling uden for Norden. Amstrup giver undersøgelsen, som næppe i sig selv bringer ophidsende afsløringer, et videre perspektiv ved at opstille den plausible hypotese, at "(s)tillet over for pludselige og væsentlige ændringer i (omgivelserne) søgte de nordiske lande helt umiddelbart at styrke deres egne position ved et samarbejde med de andre nordiske lande, fordi det eventuelt kunne mindske besværlighederne ved en tilpasning til ændrede vilkår" (p. 176). Amstrups analyse lader ingen tvivl tilbage om, at hovedsigtet for de tre implicerede regeringer netop var tilpasningen til ændringer uden for Norden.

Vi kommer så til de arbejder, der kan henføres under overskriften "samspillet mellem indre og ydre politik". Med udgangspunkt i Arno Mayers og Gustav Schmidts arbejder diskuteret Jørgen Sevaldsen den britiske reparationspolitik på Versailles-konferencen i dens indenrigspolitiske forankring, mens de resterende bidrag alle knytter an til spørgsmålet om de interne variables rolle i udformningen af dansk udenrigspolitik. Dette er dog er fællespræg, der godt kan overses, forsåvidt som problemstillingen i de fleste artikler er underforstået snarere end eksplicit formuleret. Ej heller finder man i bidragene mange referencer til den teoretiske litteratur om spørgsmålet til trods for at det, som Ole Karup Pedersen påpeger (p. 75), hører til de klassiske i international politik. Af disse grunde kunne man have ønsket sig, at skriftet var blevet afrundet med et konkluderende bidrag, der søgte at relatere de fremlagte empiriske resultater til, hvad vi ellers ved om udformningen af dansk udenrigspolitik, og helst også til den almindelige udenrigspolitiske teoridannelse.

Der er tilløb til en analyse af denne karakter i Karup Pedersens bidrag, hvor han gennemgår nylige monografier af Troels Fink, Knud Larsen og Bent Jensen med henblik på at belyse "hvilke indsigter disse undersøgelsers resultater giver os i samspillet mellem dansk indenrigs- og udenrigspolitik" (p. 77). Indledningsvis stiller Karup Pedersen i skitse-mæssig form to ekstremer i den generelle teoretiske diskussion op over for hinanden, henholdsvis betegnet "den internationale politiks primat" og "indenrigspolitikens primat". Karup Pedersen afstår selv fra at tage stilling til de to paradigmers respektive berettigelse, men fastholder alligevel noget ulogisk, at der imellem dem altid vil "bestå et valg - mellem disse som mellem mange andre yderstandpunkter - og kun den konsekvente gennemførelse af det trufne valg kan føre videre i erkendelsen af valgets fordele og ulemper" (p. 77). Efter min opfattelse er en sådan purisme forskningsstrategisk uhensigtsmæssig. Tværtimod forekommer det at være en værdifuld central tendens i nyere udenrigspolitisk teoridannelse, at den søger frem mod analytiske rammer, der ikke er baseret på en generel foruddiskontering af eksterne og interne variables relative forklaringskraft, men ser denne som afhængig af for eksempel aktøregenskaber, sagområder eller mere situationsbestemte faktorer.

Jeg ser dette behov for en åben, men ikke af den grund teoriløs strategi bekræftet af resultaterne af Karup Pedersens egen analyse, der, som han også indrømmer, ikke lader sig tage til indtægt af noget af de to postulerede ekstremer. Derimod giver en sammenligning af de tre cases adskillige grunde til at antage, at de iagttagne forskelle i samspillet konkrete udformning i høj grad er sagområdebestemte.

Niels Thomsens lange artikel om "opinion og udenrigspolitik - belyset ved er oprør fra midten i 1961" er spændende både ud fra en politologisk og en historisk synsvinkel. Thomsen tager udgangspunkt i den lidt pauvre litteratur om opinionens udenrigspolitiske rolle, hvis hovedskavank han ser i antagelsen "at den opinion, som påvirker udenrigspolitikken, er en opinion om udenrigspolitik og fremmede lande" (p. 345). Efter hans opfattelse har folk i almindelighed ikke specielle udenrigspolitiske holdninger; når opinionen alligevel engang imellem bryder ind i udenrigspolitikens udformning, skyldes det, at et udenrigspolitisk problem af politikerne "kobles ind i de eksisterende delingslinier i det politiske liv" (p. 347) - altså bliver en del af indenrigspolitikken. "Fuldt så vigtigt for en acceptabel forklaring (på en udenrigspolitisk policy-ændring) som enhver slags kortlægning af folks holdninger til udenrigspolitik er det derfor at få oplyst - hvem der valgte at politisere sagen, og hvorfor - hvilket værdi- og interessegrundlag der tilkoblede ved politiseringen - hvilke ressourcer der kunne udnyttes hertil - hvorvidt og hvorledes magthaverne blev påvirket af sagens politisering og den rejste opinion" (p. 351). Jeg har

valgt at citere så relativt udførligt, fordi der efter min opfattelse ligger meget interessante og i sammenhængen delvis nye perspektiver i denne approach, hvis frugtbarhed bekræftes af Thomsens efterfølgende empiriske analyse af sammenkoblingen af slesvigsk og indenrigspolitik i foråret 1861.

Kay Lundgreen-Nielsen behandler et andet - denne gang mislykket - forsøg på at koble udenrigspolitik og indenrigspolitisk opinion sammen, nemlig DKPs og de konservatives forsøg på at udnytte den spanske borgerkrig i deres agitation forud for landstingsvalget i 1936, især over for Socialdemokratiet.

I et noget bredt formuleret bidrag, der næppe bringer meget nyt frem, tager Viggo Sjøqvist spørgsmålet om den parlamentariske kontrol med udenrigspolitikken op. Han konkluderer bl.a., at parlamentarismen kun langsomt slog igennem på dette område; i hvert fald indtil 1950 var den parlamentariske indflydelse stærkt begrænset i krise- og andre situationer, hvor vitale nationale interesser var til afgørelse. Han ser 50'erne og 60'erne som det udenrigspolitiske nævns glansperiode, indtil dets betydning igen dalede med oprettelsen af de faste udvalg i 1972. Afslutningsvis går Sjøqvist også ind på en ganske overfladisk diskussion af embedsmændenes rolle, der falder noget uden for artiklens øvrige sigte.

Bent Jensens afhandling om udenrigsministeriets kamp i det kaotiske halvår omkring første verdenskrigs afslutning mod det sovjetrussiske informationskontor ROSTA's virksomhed rejser spørgsmålet om bureaukratiets funktion i samspillet. Selv om der fandtes en udenrigspolitisk motivation for denne indgriben, var den alligevel primært indenrigspolitisk: at beskytte samfundets stabilitet over for ROSTA's formodede revolutionære virksomhed - i øvrigt en målsætning, der dækkedes af en praktisk taget fuldstændig konsensus på det parlamentariske plan. "Også den danske udenrigspolitik var blevet total, og skellet mellem uden- og indenrigspolitik således ophævet" (p. 247). Bent Jensen drager ikke videregående konklusioner af denne konstatering og tager derfor heller ikke stilling til spørgsmålet, om der var tale om en helt situationsbestemt udenrigsministeriel funktion, eller det var en mere generel, latent funktion, der her kom frem i lyset.

De to sidste artikler, der skal omtales, behandler to danske udenrigsministre i mellemkrigstiden, Carl Moltke (1924-26) og P. Munch (1929-40), og knytter hver på sin måde an til noget af problematikken i Bjøls indledende diskussion: hvor meget betyder personligheden i forhold til rollen? I artiklen "Den disciplinerede udenrigsminister" (dvs. Carl Moltke) tager Knud Larsen sig for at nuancere gyldigheden af Ole Karup Pedersens rollebetragtning. Han anfører en række grunde til at betragte Karup Pedersens case, P. Munch, som atypisk, og hans egen ganske skarpsindige undersøgelse

af Carl Moltkes rolle i forbindelse med fremsættelsen af Stauning-regeringens afrustningsforslag i 1924 fører ham til den konklusion, at en forklaring på udenrigsministerens adfærd må inddrage mindst tre roller eller dimensioner: Moltke som privatmand, som diplomat og som udenrigsminister; oven i købet tyder analysen på, at udenrigsministerrollen var den mindst betydende af de tre. Knud Larsens påstand, at Moltke i hvert fald indtil 1950 var en mere typisk udenrigsminister end P. Munch, aktualiserer behovet for flere tilsvarende analyser af udenrigsministeradfærd. Analysen er også interessant på en anden led, nemlig ved at sandsynliggøre, at Stauning allerede på daværende tidlige tidspunkt var nok så lunken over for partiets officielle afrustningspolitik.

Endelig søger Erik Rasmussen at give "Nogle bidrag til en foreløbig status" over P. Munch, hvori det i kort form lykkes at tegne vel nok det mest afrundede billede af denne centrale skikkelse, som endnu er forsøgt. Erik Rasmussen har utvivlsomt ret, når han opponerer mod Sjøqvists billede af Munch som en følelsesmæssigt hæmmet, sjæleligt stivnet personlighed og i det hele taget mod dennes forsøg på at dybdeanalysere Munch. Jeg er dog ikke sikker på, at grunden til, at Sjøqvists forsøg mislykkes, er opgavens umulighed, sådan som Rasmussen mener; den ligger snarere i, at Sjøqvist simpelthen kan for lidt psykologi til at gennemføre sit forehavende.

Hovedparten af afhandlingen er viet en analyse af politikeren P. Munch, nærmere betegnet af hans respektive værdisæt og virkelighedsbillede og sammenhængen mellem dem. (En bemærkning om Munch som den tålmodige pædagog (p. 289) kunne få én til at ønske, at også dette aspekt af Munch var blevet taget op til en nærmere diskussion). Analysen af Munchs udenrigspolitiske anskuelsessæt adskiller sig ikke væsentligt fra tidligere forfatteres og ligger bl.a. ret tæt på Karup Pedersens; men man må dog fremhæve den klarhed og stringens i formuleringen, som i få ord skaber sammenhæng og struktur i P. Munchs udenrigspolitiske univers. På et enkelt punkt forekommer det mig, at analysen er for dristig. Det er, når det skrives (p. 300-01), at det radikale venstre i 1948, det år Munch døde, "klart" gik ind for et nordisk forsvarsforbund, at "det turde være et dristigt tankeeksperiment at antage, at han ville have forholdt sig anderledes end partiet", samt at P. Munch i så fald sandsynligvis ville have accepteret "et parlamentarisk kontrolleret militær af ganske betydeligt omfang". Dette er et hypotetisk spørgsmål, som enhver naturligvis kan have sin mening om. Alligevel er der grund til at indvende, at det først var på et meget sent tidspunkt, efter Københavnsrådet i januar 1949, hvor forsvarsforbundet ud fra enhver realistisk vurdering var blevet definitivt torpederet, at det lykkedes Dahlgaard og Jørgen Jørgensen at tvinge rigsdagsgruppen og hovedbesty-

relsen til en klar stillingtagen for tanken. Endvidere: nok var Munch til en vis grad pragmatiker med hensyn til forsvarets omfang, men ligesom vi kun har få indikationer af, at den radikale tilslutning til forsvarsforbundstanken var ledsaget af vilje til at acceptere et militær "af et betydeligt omfang", således har vi også meget lidt baggrund for at udtale os om Munchs mulige accept af denne konsekvens.

En af Rasmussens velbegrundede indvendinger mod den hidtidige Munch-litteratur er dens "stifmoderlige" behandling af hans indenrigspolitiske virke. Han bidrager selv væsentligt til at rette op på dette forhold, ved at understrege Munchs målsætning i retning af og betydning for opbygningen af en dansk velfærdsstat, samt hans optimistiske virkelighedsbillede, der lod denne målsætning med et moderat, realitetsbetonet socialdemokrati. I indledningen beklager Rasmussen savnet af "en overvejende afklaret, ensige nogenlunde bredt accepteret opfattelse af P. Munch og hans indsats" (p. 281). Dette savn eksisterer vel stadig, men den her omtalte analyse er i hvert fald et vigtigt bidrag til dets afhjælpning.

Festskrifters almindelige karakter vanskeliggør en samlet vurdering, også selv om der, som i dette tilfælde er tale om en relativ høj grad af tematisk konsistens. Skriftet til Sven Henningsen rummer, som det er fremgået af det foregående, mange interessante analyser af dansk udenrigspolitik og andre emner. Den vigtigste anke mod skriftet - og den forekommer mig ikke uvæsentlig - er, at den balance og spænding mellem samtidshistoriske og politologiske synsvinkler, som vel har været redaktørernes intention, kun realiseres i begrænset mål på grund af de samtidshistoriske aspekters dominans. Dette kan kun delvis lastes de enkelte bidragsydere; de skriver ud fra deres faglige baggrund og institutionelle tilknytning, og flere af dem forsøger faktisk at sætte deres undersøgelser og resultater ind i en bredere politologisk sammenhæng. Hovedansvaret må ligge hos redaktørerne der, som det er redaktørers lod, selvfølgelig har været underkastet de forhåndenværende forfatteres princip, men som nok alligevel kunne have gjort mere for at skabe en balance, der i højere grad tilgodeså politologiske synsvinkler.

Nikolaj Petersen